

CME

Working Paper Series 3/06

CANADA GOOSE

Arne Jon Isachsen
CME/BI

April 2006

BI

Centre for Monetary Economics,
BI Norwegian School of Management

Canada Goose

Dette reisebrevet tar deg med til Kina. I desember 2005 tilbrakte jeg ti dager i Midtens Rike. Først i Shanghai hvor undervisning av kinesiske studenter og samtaler med kinesisk LO stod på tapetet. Deretter til Beijing hvor drøftelser med økonomer i Kinas sentralbank og med professorer i samfunnsvitenskap tok en del av tiden. Daglig studium av statsstyrte China Daily – en avis på engelsk myntet på slike som meg – har også vært en nyttig kilde til informasjon, innsikt og refleksjoner.

Hjem igjen.....	side 2
”Att uppfostra det kinesiska folket”?.....	side 3
Fagbevegelsen i Shanghai har mange utfordringer.....	side 4
Sentralbanken i Beijing – en ivrig pådriver for økonomiske reformer.....	side 10
Kinesiske statsvitere med ulike vurderinger.....	side 17
Canada Goose.....	side 23

Hjem igjen

En morgenstund like før jul stikker jeg innom Grand Hotel i Oslo. Napper med meg Financial Times hos Narvesen rett ved siden av – toogtyve kroner er meget billig når man tar kvalitet og omfang i betraktning – og finner en dyp lenestol et stykke inn i foajeen. Egentlig temmelig slumsete her. Ikke direkte møkkete, men nærmere det møkkete enn det skinnende blanke. Noen folk i hotellets uniform står bak den store skranken. Nærmest som om de er gått i dekning. Vil de beskytte seg mot krevende gjester? Ingen som spør om det er noe man ønsker. Ingen som åpner den gamle – en gang så blanke – og temmelig tunge døren for gjester som kommer og går.

Du verden for en forskjell fra Kunlun Hotel i Beijing hvor jeg residerte for få dager siden. Smilende betjening over alt. Ønsker man en kopp kaffe? Der borte er aviser. Vil man ha utsikt kan mesanin etasjen – en balkong en halv etasje opp – der borte anbefales. I den lyse foajeen skinner alt. Her er det kontinuerlig pussing og blanking. Om dagen ved at mange små kinesere går rundt med pussekluter og polish. Om natten ved at større maskiner trekkes over store flater som skinner som soler, når solen står opp.

Den luksusen førsterangs norske hoteller har å by på, rekker bare til knes på hva flotte hoteller i Kina leverer. Med om lag fem kroner timen i lønn for ufaglært kinesisk arbeidskraft ser den profittmaksimerende eier¹ seg tjent med et for oss nordmenn uvanlig skinnende rent hotell. Med et servicenivå som noen av oss finner så uvanlig, at det nesten blir plagsomt. Med 20-30 ganger høyere pris på tilsvarende norsk arbeidskraft blir gjestene på Grand Hotel i Norges hovedstad i langt større grad overlatt til seg selv enn gjestene på Kunlun Hotel i Kinas hovedstad. Den noe paradoksale konklusjonen følger: Skal du erfare virkelig luksus, må du reise til fattige land.

¹ Den profittmaksimerende eier av Kunlun hotell er for øvrig Ministry of Public Security.

”Att uppfostra det kinesiska folket”?

Før det store Airbus-flyet har stoppet helt opp ved terminalen ved Pudong-flyplassen utenfor Shanghai, spretter seks-åtte kinesere opp av setene. Men før de får hentet ned sin bagasje fra hyllene over, hyler flere flyvertinner – nærmest i kor: ”Take your seats!” Hva er vitsen, tenker jeg, de kommer ikke noe fortere hjem selv om de kommer først ut av flyet. Bagasje har vel alle med seg når man er på langfart mellom verdensdeler.

Noen dager senere finner jeg denne overskriften i China Daily: ”Habit of impatience tarnishes civilization”. Her stusser skribenten, Liu Shinan, over presis det samme. Hvorfor er kinesere så utålmodige? De reiser seg og går før filmer er slutt; de presser seg inn på T-banene før andre passasjerer har kommet seg av; de sniker i drosjekøer; og alltid reiser noen kinesere seg på flyet før de har lov, mens folk fra andre land blir lydlig sittende til fast setebelte-skiltene er slukket. Denne utålmodigheten ødelegger bildet av kinesere internasjonalt, fortsetter Liu, og hemmer vår utvikling mot et sivilisert samfunn.

Sin ”förmämsta plikt”, skrev den fremragende svenske økonomen Knut Wicksell (1851—1926) en gang til en venn, var ”att uppfostra det svenske folket”. Liu Shinan ser ut til å ha påtatt seg en tilsvarende plikt, om enn på et noe annet plan. Han vil lære kineserne forbrukerskikk. Ting skjer så raskt i Kina at folk ikke får tid til å utvikle en passende forbrukeratferd. Det gikk ikke mange årene fra tusenvis av sykler i gatene ble erstattet med tusenvis av biler. Eller tenk på den eksplosjonen som har funnet sted i bruk av mobiltelefon i Midtens Rike.

Kinas inntreden i Verdens Handelsorganisasjon (WTO) i desember 2001 var et avgjørende skritt i retning av større åpenhet mot resten av verden. Krefter utenfor Kina som landets ledere selv villig underkaster seg, blir en pådriver for den økonomiske utviklingen. Ved å stille seg åpen for andre lands innsyn og påvirkning tvinger kineserne frem endring i egen atferd.

Er Kinas ønske om å være vertskap for De olympiske leker i 2008 i noen grad styrt av samme resonnement? Kan denne utfordringen sommeren 2008 sees som et ledd i Det Store Kinesiske Dannelsesprosjektet? Med hele verdens øyne rettet mot Kina i fjorten sommerdager settes Kina og kinesere under et voldsomt press. Ikke bare skal sportslige prestasjoner måles og tekniske og logistiske oppgaver løses. En haug med utlendinger – inklusive kritiske og skriveføre journalister – vil komme jevne kinesere nærmere innpå klingen. Kineseres uhøflige utålmodighet, som skribenten i China Daily sier ”tilsmusser vår sivilisasjon”, blir det viktig å ta tak i.

Fagbevegelsen i Shanghai har mange utfordringer

I mars 1925 døde Sun Yatsen, grunnleggeren av det moderne Kina. Med hans bortgang viste fredelig sameksistens mellom Kuomintang, eller Nasjonalistpartiet, som Sun hadde reetablert i 1919, og Det kinesiske kommunistpartiet av 1921, seg ikke mulig. Fra Qing-dynastiets oppløsning i 1912 og frem til Mao kunne utrope etableringen av Folkerepublikken Kina på Den himmelske freds plass den 1. oktober 1949, befant Kina seg i en nærmest kontinuerlig tilstand av anarki og borgerkrig. I tillegg måtte landet kjempe mot ytre fiender, i første rekke Japan. På denne bakgrunn må vi forstå Maos fortsatte enorme popularitet i Kina.

I

Vi sitter i dype stoler, herr Feng og jeg. Med kopper med grønn te som en nett, vakker kvinne stadig fyller opp med mer varmt vann. Selve te-bladene er sterke nok til å tåle både tre og fire runder. Feng har arbeidet 22 år i fagbevegelsen i Shanghai. Han snakker godt engelsk. Det er viktig, for jobben hans er å holde kontakten med søsterbevegelser i andre land. Således har Feng vært fire ganger i Oslo – en gang mer enn jeg har vært i Shanghai.

Den kinesiske fagbevegelsen ble formelt stiftet i mai 1925 – midt opp i alt kaoset og all uroen rundt Sun Yatsens bortgang.² Med om lag fem års mellomrom møttes kinesisk LO til kongresser på nasjonalt plan. Etter maktovertakelsen til kommunistene i 1949 fant det sted to landsomfattende LO-kongresser – i 1953 og 1957 henholdsvis – før LO på sentralt hold nærmest ble lagt ned. Når staten eier alle produksjonsmidlene, er det vel ikke behov for noen organisert fagbevegelse? Med oppmykningen av den økonomiske politikken fra slutten av 1970-tallet, ble det igjen behov for en sentral fagbevegelse. I dag har kinesisk LO vel 134 millioner medlemmer, inndelt i ti nasjonale forbund.

I Shanghai – et område med 20 millioner innbyggere – er det 5 millioner fagorganiserte. Av disse er nærmere en million gjestearbeidere. Det er folk fra landet som ikke har rettigheter på linje med byens egne borgere. De betaler mer for skole og helse. Dessuten tjener ”migrant workers” betydelig mindre enn Shanghais egne bysbarn, selv om de gjør de samme jobbene. Prinsippet om lik lønn for likt arbeid, som vel må sies å være helt sentralt krav for enhver fagbevegelse, glimrer således med sitt fravær i et land der proletariatets diktatur er ment å råde. Til gjengjeld kunne man kanskje si, slipper gjestearbeidere flest å betale fagforeningskontingenten på en halv prosent av lønnen. Etter artikkel 42 i loven for fagbevegelsen skal arbeidsgiver i tillegg betale LO tilsvarende to prosent av lønnen til alle ansatte – uansett om de er fagorganiserte eller ikke. Denne betalingen virker således som en indirekte skatt på arbeid.

Det at lik lønn for likt arbeid ikke gjelder, er en torn i øyet for Mr. Feng. Han legger imidlertid til at for gjestearbeidere kan en underbetalt jobb i Shanghai være å foretrekke fremfor lediggang på landet. Når det kommer til stykket er det en frivillig sak å ta jobb i byen, sier Feng, og lar det være forklaring god nok for tingenes tilstand.

² Chen Wei i norsk LO har bidratt med verdifulle kommentarer til dette kapitlet om kinesisk LO.

BOKS 1: OM BEGREPET DEMOKRATI I KINA

I artikkel seks i loven om fagbevegelsens virksomhet av 27. oktober 2001 heter det at arbeidstakerne skal delta i "... democratic decision-making and management of and democratic supervision over their own work units." Noen vil trolig stusse over den flittige bruken av ordet *demokrati*. Nå er det slik at ordet demokrati i Kina kan brukes innen snevre og definerte rammer. Prinsippet om *demokratisk sentralisme* er nedfelt mange steder i det kinesiske lovverket (bla. i artikkel ni i loven om fagbevegelsen). Det betyr at folk innen rammer kan lufte sine synspunkter, men når sjefene har bestemt, er løpet kjørt.

Siden Deng Xiaoping kom tilbake til makten på slutten av 1970-tallet har "Reform and open up to the outside world", vært det helt sentrale slagordet, under bibehold av fire grunnleggende prinsipper, hvorav Kommunistpartiets ledende rolle er ett. Demokrati i betydning maktfordeling blir eksplisitt og kontant avvist. I talen Deng Xiaoping holdt den 9. juni 1989, etter massakrene av studenter på Den himmelske freds plass noen dager tidligere – til dem som slo ned oppstanden – heter det: "We will persist in implementing the system of people's congresses rather than the American system of separation of three powers."* Makten i Kina ligger i Partiet. Som formann for Partiets militærkommissjon – snarere enn som visestatsminister – var det Deng Xiaoping som hadde kraft og makt til å knuse studentopprøret våren 1989.

Noen *dømmende myndighet* som på fritt grunnlag vurderer lovligheten av hva den *utøvende gren* har gjort, og som kan tolke nye lover, er det ikke rom for. En *lovgivende forsamling*, ansvarlig overfor folket gjennom regelmessig valg, og hvis nye lover kan avvises av den dømmende makt om de strider mot landets konstitusjon, er man heller ikke interessert i. National People's Congress, med om lag 3000 delegater som møtes for to uker hvert år, er et magert substitutt for et parlament eller Storting.

Makten er i Partiet. Det gir seg klart uttrykk i at People's Liberation Army (PLA) er underlagt Partiet. Tenk deg Norge i 1963. Einar Gerhardsen går av som statsminister og John Lyng tar over. Men som formann i Det norske arbeiderpartiet beholder Gerhardsen styringen over de stridende kreftene i landet.

* Deng fortsetter slik: "In fact, not all Western countries have adopted the American system of the separation of the three powers." En nærmere utdypning av dette kryptiske utsagnet ville vært interessant.

II

Med større iver meddeler Feng at formannen for LO i Shanghai også er med i det politiske livet. Han er visepresident i Shanghai Peoples Congress, som vel best kan oversettes som bystyret. Rett nok ikke et bystyre valgt basert på konkurranse mellom politiske partier, men likevel med mange medlemmer valgt på individuell basis, dvs. ikke utpekt av Partiet.

Fagbevegelsen har en viktig rolle som høringsinstans når nye lover skal vedtas. Som eksempler der LOs syn har vært tillagt stor betydning, trekker Mr. Feng frem nye lover som omhandler

- sikkerhet på arbeidsplassen
- inngåelse av arbeidskontrakter
- kvinner i arbeidslivet
- fagbevegelsens oppgaver

Videre har fagbevegelsen en viktig utfordring som mellommann ved konflikter i bedriftene. Den tradisjonelle konflikten mellom arbeid og kapital, som lå bak etableringen av fagbevegelser i andre land, er ikke fremtredende i Kina. Mr. Feng betoner at LO er opptatt av størst mulig overskudd i bedriftene. Oppgaver for fagbevegelsen er å se til at folk møter på jobben; at de får real behandling; at hensyn til sikkerhet ivaretas, etc.

Workers' Congress er en kinesisk spesialitet. To ganger i året foretar arbeidstakerne en vurdering av bedriftsledelsen. "Om en leder får mindre enn 60 poeng må han slutte", forteller Mr. Feng, uten å gå nærmere inn på hvordan disse poengene regnes ut. Særlig i statseide foretak (SOEs for State Owned Enterprises) er denne vurderingen av ledelsen viktig. I et aksjeselskap vil eierne holde ledelsen i ørene. I et SOE står ledelsen friere. At arbeidstakerne har rett og anledning til å sin mening om hvor godt et statseid foretak drives, betyr et system med "checks and balances".

Imidlertid kan det være fristende for ledelse og arbeidstakere i et SOE i fellesskap å slakke av på kravene. Men når private bedrifter vokser frem i konkurranse med de statlige, og når de begge må selge sine varer og tjenester på den samme markedet, lar ikke ineffektiviteten i statlige foretak seg dekke over. Presset om effektivisering øker. SOEs som over tid ikke leverer hva som forventes, står i fare for å bli lagt ned. I 1994 hadde de statlige industriforetakene 75 millioner arbeidstakere. Siden den gang har arbeidsstokken blitt redusert med 60 prosent, til 30 millioner arbeidstakere.

III

Kollektivavtaler finner man hovedsakelig på bedriftsnivå i statseide foretak, omfattende lønns- og arbeidsvilkår for tusenvis av arbeidstakere. Landsomfattende bransjeavtaler slik vi har i Norge, finnes det få av i Kina. I stedet kan man ha fagforeninger for alle som arbeider i et forretningsbygg, eller for alle som arbeider i en gate eller i et kvartal. Her er det ikke lønnskontrakter og arbeidsforhold som står i sentrum, men snarere trivselsfremmende tiltak av ulik karakter. Kinesisk fagbevegelse kan synes å ha enkelte likhetstrekk med norske velforeninger.

Mr. Feng forteller engasjert om fagbevegelsens arbeid for de dårligere stilte i samfunnet. I Shanghai er det 100.000 fattige som får økonomisk støtte fra LO. I tillegg til regelmessige pengebidrag gir LO gjerne et ekstra beløp ved store høytider. For understøttelse av fattige har LO-Shanghai et fond på 500 millioner yuan. Det tilsvarer hva som kommer inn på Statens petroleumsfond i Norge i løpet av én dag. Hvert år bruker LO i Shanghai om lag 40 millioner yuan på de 100.000 fattige, dvs. i gjennomsnitt 400 yuan på hver. Om vi sier at én yuan er om lag lik en krone, men at kjøpekraften av penger er 4-5 ganger høyere i Kina enn i Norge, er det snakk om et par tusen kroner i året i støtte.

Fattige kinesere som ser at velstanden i nære nabolag øker, men som selv blir hengende i en fattigdom vi vanskelig kan tenke oss, kan lett bli både sinte og apatiske, eller begge deler. Stabiliteten i det kinesiske samfunn settes på en hard prøve når forskjellene øker og kommer tettere innpå. Dagens kinesiske herskere er helt på det rene med dette. Derfor er fokus nå ikke lenger bare på økonomisk vekst. Hensynet til fordeling veier tyngre enn før. I tillegg er man mer opptatt av natur og miljø. Som et samlebegrep for disse nye og mykere verdiene, brukes uttrykket "harmonious society".

IV

Partileder Hu Jintao, som også er leder for den militære kommisjonen i Partiet og landets president, er en ivrig pådriver for en harmonisk utvikling. Som et forbilde for kinesere med god økonomi, var han raskt ute med penger fra egen lomme i kampanjen for innsamling av midler til alle dem som går en kald og uviss vinter i møte. Gjennom 2005 har over 15 millioner kinesere erfart naturkatastrofer som har lagt hus og hjem i grus. Hvor mange er det egentlig? Med tre hundre kinesere pr. nordmann vil det tilsvarende tallet for Norge ha vært 50.000 mennesker. Femti tusen! Som har måttet forlate hus og hjem. Og vi som har store oppslag på Dagsrevyen og i aviser om en bygd på Vestlandet med 70 sjeler mister veiforbindelsen i en halv uke. Denne observasjonen, sier ikke den mer om forskjellen mellom Kina og Norge enn tall over vekst og nivå for bruttonasjonalproduktet i de to landene?

Fagbevegelsen driver også sitt eget sykehus i Shanghai. Hotelldrift hører også med i porteføljen. Fra det ene hotellet LO eier, mottar man hver dag 10.000 yuan. LO-Shanghai har videre planer om å bygge et fem-stjerners hotell nær flyplassen, med mer enn fire hundre rom. Hvorfor? Undrer jeg, i mitt stille.

Med mer enn to millioner pensjonister i Shanghai har LO diverse tilbud til de eldre. Alt fra body-building og langdistanseløping til sangkonkurranser, kunne Mr. Feng fortelle. Videre har pensjonister gjerne fri adgang – eller halv pris – på museer og gallerier. Ved inngangen til Den forbudte by var det forresten en meget spesiell rabattordning: Den 8. mars – den internasjonale kvinnesdagen – er det halv pris for kvinner.

BOKS 2: OM BEGREPET FAGBEVEGELSE I KINA

Fagbevegelsen i Kina er noe annet enn fagbevegelsen i Norge. Her er ikke snakk om noen "kamporganisasjon". Ledelsen i LO tar ikke mål av seg å bruke streikevåpnet aktivt. En landsomfattende organisasjon med evne til å mobilisere massene, er noe Kommunistpartiet på det mest bestemte vil ha seg frabedt. En helg i april 1999 stod med ett 20.000 kinesere frem i Beijing med sine pusteøvelser og sine meditasjoner, med sikte på et sunnere og mer harmonisk liv. Det kom som et sjokk for Kinas ledere. Trolig var det nettopp denne evnen til å mobilisere folk, uten at Partiet hadde peiling på at så skjedde, som har gjort at Falun Gong bevegelsen har fått så ublid behandling av myndighetene.

En hver ansats til noe som kan true Partiets monopol på makt, blir det slått hardt og kontant ned på. Kinas ønske om å få frem store, kinesisk eide konserner med merkevarer som går verden rundt kan myndighetene ha blandede følelser rundt. På den ene siden vil man kunne glede seg over den økonomiske fremgangen som ligger i en slik utvikling, og den prestisjen som følger med å være vertsland for en kinesisk Mitsubishi, Mercedes eller Microsoft. Men på den andre siden kan Partiet se med engstelse på den konsentrasjonen av makt som en slik utvikling innebærer. På den bakgrunn blir utenlandske direkteinvesteringer i Kina ikke bare et virkemiddel for å få tilgang på ny teknologi og innpasse på nye markeder, men også en måte å holde veksten i kinesiske selskaper i sjakk, med tilhørende fare for konkurrerende maktsentra.

V

Mot slutten av vår samtale kommer Herr Feng inn på den nære kontakten fagbevegelsen i Shanghai har med fagbevegelser i andre land. "Mutual respect and non-interference" er viktige prinsipper i slikt samarbeid. Folk fra fagbevegelsen i vestlige land holder kurs for kinesisk LO, kan Mr. Feng opplyse. Han peker på Danmark som et konkret eksempel. Hvor mye en dansk fagforeningsmann eller -kvinne kan lære bort til en kinesisk, kan man kanskje lure litt på. Er ikke forskjellene for store? Eller kan de nordiske lands erfaringer være til nytte for Kina? Mr. Feng mener i hvert fall at man har noe å lære. Våre avtaler er bare noen tynne fliser av noen dokumenter, sier han, mens avtaler LO i de nordiske land inngår med sin motpart er høye stabler med dokumenter. Men er det et godt kriterium på at fagbevegelsen lykkes?

Samtalen er over. Herr Feng har en nydelig innpakket gave til meg. Som viser seg å være to poser med kinesisk te. Grønn. Av beste merke.

VI

Vi tar tid til litt sightseeing i Shanghai. Med heis opp til toppen av Jinmao Tower kommer vi godt over fire hundre meter over bakken. Åtteogåtti etasjer er ingen tilfeldighet i et land der åtte er lykketall. I det klare vinterværet får vi et fantastisk skue utover byen. Som å være i et fly. Vel nede på bakken finner vi skiltet: ”No Climbing”. Professor Arne Næss, som i sine yngre dager skal ha klatret utenpå diverse høye hus i Oslo, måtte her ha holdt seg i skinnet.

Et nytt akvarium er også verdt et besøk. Dette er ikke en tradisjonell zoologiske hage for fisker, der man står utenfor og kikker inn på fiskene. Vi går i en glasstunnel – med vann over og på begge sider. Som om vi er inne i fiskenes verden. Underlig å løfte hodet og se buken av en rokke, omtrent en meter bred og like lang, glid forbi noen få centimeter – og en solid glassvegg – over hodet mitt. Glupske haier og dovne steinbitt kjenner vi igjen. Men her er også fisker – mange av dem i gilde farger – som vi aldri før har sett.

Solen varmer denne desemberdagen i Shanghai. I en liten kiosk utenfor akvariet selges det forfriskninger. Øl i det ene kjøleskapet, cola og sprite i det andre. Begge er halvfulle med flasker og bokser. Men det ene skapet virker ikke. Hvorfor, undrer jeg, har de ikke alle varene i det kalde skapet? Bedre med kald cola enn varm øl.

Jeg kommer i hu noe Mr. Feng var inne på. Mange kinesere, sa han, er føydale i sin grunnholdning. De gjør det de får beskjed om. Det er best slik – ikke å tenke selv. Da blir risikoen for å gjøre noe galt minst. På dette punktet, slår det meg, har LO i de nordiske land noe å lære bort. Med våre egalitære samfunn og flate strukturer der ingen, som Einar Gerhardsen sa, trenger å stå med lua i handa, er det fritt frem å tenke selv. Og å si fra eller gjøre tingene annerledes når det åpenbart er bedre enn å følge ordre. Synd for meg. En kald øl hadde smakt så godt.

Sentralbanken i Beijing – en ivrig pådriver for økonomiske reformer

Peoples Bank of China heter Folkerepublikkens sentralbank. I 1984, etter fem år med en gradvis tilnærming til et markedsøkonomisk system, startet etableringen av et bankvesen slik vi kjenner til det. En sentralbank med monopol på seddelutstedelse og med makt og myndighet til å fastsette den korte renten. Og forretningsbanker som i konkurranse skaffer seg innskudd og låner ut penger. Under det gamle, planøkonomiske regimet var det ikke rom for selvstendige banker som sloss om å betjene sine kunder. Alle bedriftene var eid av staten. Det holdt med én bank for hele Kina.

Zhang Tao og Yongxiang Bu tar meg vennlig imot i Peoples Bank of China. Ikke overraskende er stolene i sentralbanken i Beijing bredere og mykere enn hos LO i Shanghai, blomsteroppsatsene mer staslige, og teppene dypere. Men teen er den samme. Bladene, som ligner på barnåler av edelgran, flyter rundt åtte-ti minutter før de synker ned til bunnen av koppen. Og drikking på dannet vis kan starte.

Jeg har mange spørsmål på blokken.

I

I oktober 2004 ble rentedannelsen noe friere i Kina. I juli året etter ble den kinesiske yuan revaluert med 2,1 prosent mot dollar samtidig som man åpnet opp for noe større svingninger i valutakursen. Bak disse tiltakene ligger et hardt og møysommelig arbeid. Zhang viser til Supplementary Monetary Policy Report av januar 2004 som streker opp linjene for en gradvis liberalisering av kinesisk pengepolitikk. Målet er fri rentedannelse, en mer fritt flytende valutakurs og frie kapitalbevegelser. I dag er det restriksjoner på adgangen til å flytte penger inn og ut av Kina. Rett nok får utenlandske foretak som ønsker å etablere produksjon i Kina, vanligvis lov til å flytte penger inn, dvs. foreta direkteinvesteringer i Midtens Rike. Men den vanlige kineser kan ikke, som den vanlige nordmann, fritt kjøpe andre lands aksjer og obligasjoner.

Denne begrensningen på kapitalens mobilitet over landegrensene er en nødvendig forutsetning for å holde fast valutakurs. Hvorfor? Fordi det begrenser mengden av utenlandske penger som på et gitt tidspunkt kan etterspørre kinesiske penger. Om innstrømmingen av kapital til Kina, i forventningen om en kraftig oppskrivning av yuan, ble for en tsunami å regne, ville myndighetene måtte gi etter, og yuankursen stige. Frie kapitalbevegelser, når de blir store nok, presser frem endringer i valutakurser.

Men hvor effektivt virker kontrollen? Gjennom 2005 kom det i underkant av 100 milliarder dollar inn i Kina i form av uønsket kapitalinnstrømming. Noe gikk til kjøp av fast eiendom; noe til aksjer; noe til obligasjoner; og noe til bankinnskudd. Felles for disse milliardene var at de først ble vekslet om fra dollar til yuan. For at denne økte etterspørselen etter yuan ikke skulle drive kursen på den kinesiske valutaen opp, måtte Peoples Bank of China intervensere: Sentralbanken kjøper dollar og betaler med nytrykte yuan. Imidlertid var den økning i likviditet som derved fremkom, lite ønskelig. Renten presses ned, og realinvesteringer og inflasjon drives opp. For å unngå en slik utvikling la sentralbanken en passende mengde obligasjoner ut for salg. Dermed trekkes likviditeten inn igjen, og renten holdes oppe. I fagspråket: Peoples Bank of China steriliserer virkningen på innenlandsk likviditet av sine

intervensjoner i valutamarkedet. Sagt enklere, sentralbanken kjøper dollar og betaler med obligasjoner i egen valuta.

I de siste månedene har denne uønskede innstrømning av dollar, i påvente av en ny oppskrivning av yuan, blitt bremsset kraftig ned. Fra om lag åtte milliarder dollar i måneden til én milliard. Grunnen er enkel: Spekulantene har tapt mye penger på et fallende aksjemarked og et ustabil eiendomsmarked. Det siste godt hjulpet av at myndighetene i Shanghai innførte en skatt på fem prosent på gevinst ved salg av hus og leiligheter. Dessuten har mange spekulanter endret oppfatning; de tror ikke lenger at den kinesiske valutaen vil styrke seg så mye som de tidligere trodde. Myndighetene har en fastere styring og en fastere vilje til å styre enn man tidligere la til grunn.

II

Zhang – det er i hovedsak han som fører ordet – uttrykker en viss skuffelse over kinesiske forretningsbankers manglende evne og vilje til å bruke renten mer aktivt. Håpet, uttrykt bl.a. av Det internasjonale pengefondet, at små og mellomstore bedrifter lettere ville få lån nå som bankene kan ta seg betalt for risiko, har ikke blitt innfridd. Private banker har vært mer aktive i å differensiere renten enn de fire store stratside bankene. Mr. Zhang peker på at bankhåndverket, hvori inngår edruelige vurderinger av kredittverdighet, er det liten tradisjon for i Kina. Her er et enormt opplæringsbehov.³ Som jeg var inne på da valget stod mellom kald cola eller varm øl; det er sikrest å gjøre som man alltid har gjort, dvs. låne ut til statseide foretak til lav rente.

En annen årsak til liten differensiering på renten er fravær av institusjoner som driver med kredittvurderinger. Utenlandske rating-selskaper er ikke tillatt.

III

I det fremvoksende interbankmarkedet er det imidlertid rom for utenlandske aktører, etter å ha blitt godkjent som Qualified Foreign Investment Institution. I markedet handles det nå repos (repurchase agreements). Det betyr et likvid og levende marked for korte renter. Med fravær av konvertibilitet for yuan for transaksjoner på kapitalkontoen (dvs. fravær av frie kapitalbevegelser) blir det ikke noe marked for kjøp og salg av valuta på termin. Imidlertid finnes det et såkalt "non-deliverable forward market" (NDF) for yuan mot dollar. Dette markedet har sin opprinnelse i Hong Kong. I august 2005 ble forholdene lagt til rette for NDF-markedet også i selve Kina. I dette markedet inngår man et veddemål på den fremtidige prisen på dollar i yuan. Men i motsetning til et vanlig forward marked reflekterer ikke differansen mellom spot og termin renteforskjellen mellom de to valutaene. Går vi noen måneder tilbake i tid var veddemålet på kursen i første kvartal 2006 ofte godt under 7,80 yuan for en dollar. Hva er realiteten? Etter at kinesiske yuan ble skrevet opp med 2,1 prosent i juli 2005, fra 8,28 yuan til 8,11 yuan pr. dollar, har kursen vært meget stabil med en svak tendens til ytterligere appresiering.

³ Kjenner Senter for Finansutdanning på BI sin besøkestid?

IV

Hva ligger i kortene fremover? Her er min prognose av valutakursen om et års tid.

Kina har behov for og ønske om en forsiktig appresiering av sin valuta – primært mot USD. Ikke så mye fordi amerikanerne maser om det, på bakgrunn av det store handelsunderskuddet Amerika har med Kina, men fordi kineserne selv vil være tjent med å la egne penger få noe større kjøpekraft overfor andre lands varer og tjenester. I Kina har nemlig spare- og investeringsiveren tatt overhånd. Den kinesiske konsumenten må komme sterkere på banen. Veksten i kinesisk økonomi i årene fremover må bli mer konsumdrevet og mindre investerings- og eksportdrevet.

En forsiktig appresiering av yuan mot dollar – la oss si med 2—3 prosent pr. år – er også akseptabelt for Peoples Bank of China, i betydningen av at sentralbanken rent regnskapsmessig kan tåle det. Hva mener jeg med det? Jo, at ethvert lands sentralbank – og Kinas kanskje mer enn noens – ikke bare er opptatt av å sette de rette rente- og valutapolitiske grepene. Sentralbanker er også opptatt av egen bunnlinje.⁴ Til tross for at deres formål og eksistens ikke har noe med maksimering av overskudd å gjøre. Hvor godt en sentralbank gjør det bør heller måles mot hvor stabile og gode monetære rammebetingelser den makter å skape for næringslivet og for publikum generelt. Og dog, ved vellykkede intervensjoner i valutamarkedet – man stabiliserer kursen ved å kjøpe egen valuta billig og selge den dyrt –, vil hyggelige tall på bunnlinjen også fremkomme. Dessuten er enhver institusjon opptatt av eget overskudd.

Med gjeld i yuan og fordringer i dollar – slik bildet er for Peoples Bank of China – er en appresiering av yuan på 2—3 prosent pr. år dårlige nyheter rent regnskapsmessig. Om imidlertid renten på yuan ligger de samme 2—3 prosent under renten på dollar, går kabalen opp. Tallene viser at for de siste fire årene har ett-års reporenten variert rundt 2,5 prosent. Når renten på amerikanske statspapirer holder seg på om lag 4,5 prosent, har Peoples Bank of China ”råd” til å la sin valuta appresiere noe uten at bøkene viser røde tall (og uten at man behøver å diversifisere i stor stil ut av dollar og over i euro og yen, noe de amerikanske myndighetene ville sette liten pris på.)

Min prognose er således en pris på dollar på i overkant av 7,80 yuan i første kvartal 2007.

V

På begynnelsen av 1990-tallet hadde Kina ulik valutakurs for ulike typer transaksjoner. Det er en oppskrift på feilprising og sløsing med ressurser. I 1995 fikk man samme kurs for alle typer transaksjoner. Videre ble det fritt fram for å kjøp og salg av valuta når de underliggende transaksjonene hadde med handel i varer og tjenester å gjøre. Den kinesiske yuan ble gjort konvertibel for transaksjoner på driftsbalansen. Samtidig bandt man yuan til dollar, til den faste prisen 8,28 yuan.

⁴ I Kina utgjør sedler og mynt 14 prosent av bruttonasjonalproduktet. Det tilsvarende tallet for Norge er tre prosent. I den kinesiske sentralbankens Monetary Policy Report for tredje kvartal 2005 leser vi at vel 100 milliarder yuan i nye sedler og mynt vil komme i omløp i løpet av 2005. Kostnadene med trykkingen av disse sedlene er helt minimale. Disse vel hundre milliarder yuan er således for rene monopolgevinsten (seigniorage) å regne. Den gir et meget hyggelig bidrag til bunnlinjen til Peoples Bank of China.

Som nevnt slapp man litt opp på kursen i fjor sommer. Jeg er litt i stuss på hvordan kurssystemet nå egentlig er. På den ene siden har myndighetene gått ut og sagt at den eksterne verdien av yuan fra nå av skal måles mot en kurv av valutaer, uten at vekten er blitt gjort kjent. På den annen side holder man fast på at prisen på dollar ikke skal endre seg med mer enn maksimalt 0,3 prosent pr. dag. Dette blir noe i overkant. Like lite som Norge kan ha fast kurs mot dollar og mot euro, om kursen disse to valutaene imellom svinger, kan Kina ha fast kurs mot en kurv av valutaer og mot dollar.

Zhang forklarer. Man tar ikke sikte på fast kurs mot noen valutakurv. Hensikten er bare å ha en form for referanseverdi for utviklingen av den kinesiske valutaen mot andre lands penger. Dollaren er fortsatt i fokus.

Mitt inntrykk er at alt pratet om en valutakurv, hvis vekter ikke er kjente, er for rene skyggeboksingene å regne.

- Med en appresiering mot dollar på 0,3 prosent pr. dag i samme retning dag ut og dag inn, kan Kina, om man så ønsker, lett komme USA i møte om en styrking av yuan på 15—20 prosent over en seks-måneders periode. Men det er ikke mye som tyder på at man det ønsker. De daglige fluktuasjonene i kursen har vært helt minimale, selv om retningen har vært i svak appresierende retning.
- Med referanse til en valutakurv blir det mer tilforlatelig for Kina å spre sine valutaeserver over flere valutaer, dvs. bygge kraftig ned sine dollarfordringer. Ikke det at jeg tror de vil gjøre det. Kineserne er ikke interessert i unødige å terge amerikanerne. Eller som det heter i et gammelt kinesisk ordtak: "In moments of weakness, swallow your bitter humiliation and focus on getting stronger."⁵ Men de har en form for ryggdekning eller rasjonale for å selge seg ned i amerikanske verdipapirer og kjøpe seg opp i japanske, koreanske, europeiske, etc. om de så skulle ønske.
- Det å trekke frem en kurv hvis vekter ikke er kjente, er ikke så originalt som man skulle tro.⁶ Singapore baserer sin valutapolitikk på en slik modell, dvs. søker en moderat stabilisering av sin singaporske dollar mot denne ukjente kurven. Og Kina kikker i mangt og meget til hvordan dette lille øyriket har ordnet seg rent økonomisk (og politisk).
- Med en liten oppskrivning og et kurvopplegg der vektene ikke er kjent, kjøper kineserne seg tid. Maset fra den amerikanske kongressen om at Kina må skrive opp sin egen valuta, blir noe dempet, og hva som egentlig skal menes med oppskrivning, blir noe uklart.

VI

Kinas sentralbank er en pådriver for en mer markedsdrevet økonomi. Den har ivret for at utenlandske storbanker skal komme inn på eiersiden i de statlige kinesiske bankene. Utenlandske banker har erfaring og kompetanse i det å drive bank som kineserne mangler. Et langt mer solid bankhåndverk er nødvendig om de tapsslukene som de fire store statsbankene sliter med, skal kunne tettes.

⁵ Sitatet er hentet fra artikkelen "Understanding China", av Kishore Mahububani, i *Foreign Affairs*, September/October 2005. Der finnes det også tre glimrende artikler til om Kina.

⁶ I finansmarkedet har man gjettet på at amerikanske dollar veier 40 prosent i den kinesiske kurven, euro 20 prosent og yen 15 prosent. De gjenværende 25 prosentene er fordelt på Hong Kong dollar, koreanske won, britiske pund og australske dollar.

Videre har sentralbanken gått inn for Kinas fortsatte integrasjon i den globale økonomien. Medlemskap i Verdens Handelsorganisasjon (WTO) har vært viktig for en ny giv her. I avtalen med Verdens handelsorganisasjon forplikter Kina seg til endringer på et vell av områder. WTO-medlemskap skaper en form for ”checks and balances” i Kina. De som sitter på toppen av det hjemlige maktapparatet, må forholde seg til eksterne aktører, som både har makt og myndighet til å se til at Kina overholder sin del av inngåtte avtaler.

VII

Vi har tidligere trukket frem Liu Shinan, journalisten som synes å ha satt seg fore ”att oppfostra det kinesiske folket”. Men også visesentralbanksjefen i Kina, Mr. Yi Gang, er tidvis ute i samme ærend. I en kronikk i China Daily den 14. desember 2005 spør Mr. Yi hva slags rolle regjeringen skal ha for å holde Kina på rett kurs mot en sosialistisk markedsøkonomi.

I 1978, konstaterer han, skiftet Kina fokus, fra klassekamp til økonomisk utvikling. Man åpnet opp Kina til verden der ute hvilket var ”absolutely right at that given time.” På den tiden sto staten og den kollektive økonomien for 95 prosent av produksjonen. Noen økonomiske reguleringer var det således ikke behov for – myndighetene hadde direkte styring av det hele. Nå er bildet et annet. Kun en tredjedel av produksjonen har staten direkte hånd om. Hele 95 prosent av alle prisene er markedsbestemte.

Fluktuasjoner i kinesisk økonomi, hevder Mr. Yi, er ofte forårsaket av administrative tiltak. Det er ikke i tråd med Partiets beslutning. Bedriftene – også de statlige – skal selv bestemme hva som skal produseres og hvordan, og til hvem de vil selge. Fleksible markedspriser sørger for en god allokering av ressursene. Myndighetene skal i stedet legge vekt på følgende:

- Etablering av egnet lovverk
- Sikre konkurransen
- Sørge for effektiv produksjon av offentlige tjenester
- Omfordele inntekt og formue via et egnet skattesystem
- Korrigere for negative eksterne effekter, dvs. ta miljøproblemene på alvor

På lokalt plan blander myndighetene seg for mye inn i økonomien, hevder Mr. Yi Gang. Man iverksetter prestisjeprojekter der formålet er å fremme egen karriere. Myndigheter på provinsnivå og nedover bør i stedet fokusere på at lovene følges, at eiendomsretten beskyttes, at skatter innkreves, og at kontrakter etterleves. I tillegg, at de oppgavene myndighetene har for skole- og helsevesen, og for de gamle og fattige, blir løst på en god måte. Når alle disse gode tingene kommer i fokus, vil samfunnet, sier visesentralbanksjefen til slutt, ”become more harmonious.” Begrepet ”harmonious society” er politisk korrekt og viktig å ha med.

BOKS 3: OPPGJØR MED FORTIDEN?

”Absolutely right at that given time”, skriver visesentralbanksjef Yi Gang. Om åpning mot resten av verden og reformer i den økonomiske politikken som ble vedtatt i 1978. Men ville det ikke ha vært langt bedre om man hadde endret kurs 12—15 år tidligere? Så hadde man unngått Kulturrevolusjonen (1966—1976) som satte Kina år tilbake og som påførte millioner av kinesere enorme lidelser?

Eller hadde det ikke vært enda mye bedre om reformene i den økonomiske politikken hadde kommet midt på 1950-tallet? Så hadde man unngått Det store spranget fremover og hungersnøden som fulgte, som tok livet av mellom 30 og 40 millioner kinesere?

Men nei, Mr. Yi vet hvor grensen går. Noen direkte kritikk av hva Partiet i sin tid har gjort av groteske overgrep mot sitt eget folk, er det ikke rom for.

Imidlertid tok Partiet selv, anført av formann Hu Yaobang og leder av militærkommisjonen, Deng Xiaoping, et oppgjør med egen fortid. I en lang resolusjon vedtatt av Sentralkomiteen i Partiet i juni 1981 heter det:

”Practice has shown that the ”Great Cultural Revolution” did not in fact institute a revolution or social progress in any sense, nor could it possibly have done so. It was we and not the enemy who were thrown into disorder by it. Therefore, from the beginning to end, it did not turn “great disorder under heaven” into “great order under heaven.”.... History has shown that the ”Great Cultural Revolution”, initiated by a leader labouring under a misconception and capitalized on by counterrevolutionary cliques, led to domestic turmoil and brought catastrophe to the party, the state, and the whole people... Comrade Mao ... far from making a correct analysis of many problems ... confused right and wrong and the people with the enemy... Herein lies his tragedy.” (Hentet fra *The Rise of Modern China*, av Immanuel Hsü, Oxford University Press, 1995, side 824)

Dette er rene ord for pengene. Kulturrevolusjonen var ingen revolusjon, i betydningen av å skape sosial fremgang. Noe den umulig kunne gjøre. En meningsløs revolusjon. En katastrofe for partiet, for landet og for folket. Og Mao har ansvaret. Han maktet ikke å skille mellom rett og galt.

Slike vurderinger – selv om de er gitt på høyeste hold i Partiet – egner seg ikke til gjentakelse i en aviskronikk. Deri, kan man si, ligger noe av Kinas tragedie i dag: manglende vilje og evne til en åpen og kritisk samtale om egen fortid.

VIII

Sine fem stjerner til tross, det er alt for varmt på vårt rom på Kunlun Hotell. Jeg ringer på resepsjonen og en mann sendes opp. Han ser noe rådvill ut. Vi har prøvd alle fire kombinasjoner av vindu opp / vindu lukket, og aircondition på / aircondition av. Uansett, varmen slipper ikke taket. Ute i korridoren er det fem-seks grader kaldere. Bedre å sove der. Vår mann tilkaller forsterkninger. Snart har vi en delegasjon på fire mann å forholde oss til.

Vaktmesteren, eller ingeniøren som han kalles, løfter av panelet foran radiatoren. Termometeret han stikker inn, viser 23,8 grader. Altfor varmt for en god natts søvn. Sjefen for delegasjonen konstaterer imidlertid at alt er i skjønneste orden. I Beijing er det nemlig slik, sier han, at hotellene skal ha en temperatur på 26 grader.

Det hele har et kafka-aktig skjær av meningsløshet over seg. Vi er i et fattig land. Forurensninger, bl.a. på grunn av utstrakt fyring med kull, er et stort problem. Temperaturen i landets hovedstad er ofte minus ti grader eller lavere. Hva er da vitsen med en regel som fører til at man må brenne tonnevis av olje eller kull for at gjestene skal sove dårlig om natten i svette senger? Lager sjefen for delegasjonen denne reglen på stedet? Er han vant til at folk aksepterer ting slik de er dersom en regel sier at det er slik det skal være? Vi passiarer hyggelig noen minutter til. Til sjefen finner det rimelig å gi oss et kaldere værelse.

Kinesiske statsvitere med ulike vurderinger

Tsinghua University i Beijing er blant de ledende i Kina – og på noen områder – i verden. Ved dette universitetet har man lykket godt med kommersialisering av teknisk kunnskap. Et meget avansert elektronisk apparat som nøyaktig avdekker alt som befinner seg under karosseriet av en bil, er nylig kommet på markedet. Det norske tollvesenet har allerede anskaffet seg et og installert det på Svinesund. Med de beste erfaringer. Nå vil man ha et mobilt apparat. Slik at tollere langs hele grensen lettere skal kunne ta syndere, som prøver seg på smugling av bl.a. sigaretter, alkohol og narkotika inn til Norge.

I

En professor ved Tsinghua-universitetet, la oss kalle ham Wang, har jeg gleden av å møte. I økonomien, sier Wang, har markedet fått fullt gjennomslag. Det betyr kontinuerlige forandringer og omstillinger. I politikken derimot, går det saktere. Ingen politisk reform av betydning har funnet sted de siste tyve årene. Ideologien er den samme. Partiet vil ha kontrollen. Men samfunnet er et annet. Det er langt friere enn tidligere.

Et stadig større språk mellom ideologi og virkelighet, som blir synlig for stadig flere. Hvor lenge kan en slik utvikling vare ved? Enda en god stund til, tror jeg.

Men de sosiale spenningene stiger. Særlig på tre områder er det riktig å si at misnøyen er sterk og økende: Helse, alderdom og landbruk.

- Folk raser over en privatisering av helsevesenet som gjør at blir man syk, blir man også fattig. Selv folk med forsikringsordninger de trodde skulle dekke utgifter ved sykdom, ender opp som raka fant. Det viser seg nemlig at forsikringene ikke alltid omfatter det man tror.
- Folk raser over hvordan eldre blir behandlet. Med ettbarnspolitik og storfamilien borte, hviler ansvaret for de gamle i større grad på staten. Men staten har ikke noe pensjonssystem annet enn for noen få utvalgte. Vil staten se seg råd til å lage et?
- Folk raser over hvordan korrupte partipamper og grådige kapitalister tjener store penger på å fravriste bonden hans jord, se boks 4.

De sosial spenningene i Kina er til å ta og føle på. Det sterke fokus på utviklingen av et harmonisk samfunn der myndighetene både vil og evner å gjøre noe for de fattige og for dem som faller utenfor, er en måte å tone ned disse spenningene på. Bak det ulmende raseriet som tidvis kommer opp til overflaten, finner vi en korrupsjon som gjennomtrenger hele det kinesiske samfunnet.⁷ Og som skyldes fravær av alternativer i mange sammenhenger, dvs. korrupsjon er langt på vei en konsekvens av ettparti-staten.

Folk som blir tatt for korrupsjon, kan regne med strenge straffer. China Daily den 16. desember 2005 kan fortelle om den korrupte 62-årige kvinnen Han Guizhi, tidligere leder av Heilongjiang Provincial Committee of the Chinese People's Political Consultative Conference

⁷ Antall "mass incidences", dvs. demonstrasjoner og opptøyer, har økt fra 8.700 i 1993 til 74.000 i 2004. Bemerk at betegnelsen "mass" har kommet til erstatning for "counterrevolutionary". Det indikerer at myndighetene ikke er uten forståelse for den protest som kan ligge bak opptøyer.

(CPPCC). Hun lot seg bestikke av mange, bl.a. av Ma De, den tidligere partisekretæren i Suihua, en by på størrelse med Bergen. For å ha mottatt vel 6 millioner kroner i korrupsjon, ble Han Guizhi dømt til døden, med to års utsettelse, hvilket i praksis betyr livsvarig fengsel.

II

I Kina kan byboeren selge sitt hus eller sin leilighet, selv om grunnen huset står på, hører staten eller kollektivt til. Bonden derimot, kan ikke selge jorda han dyrker. Den hører landsbyen til. Om bonden drar til byen for å søke arbeid der, vil han lett miste retten til å dyrke jorda. Derfor er det gjerne slik at minst én i familien blir værende igjen på landet. Han beholder retten til å dyrke jorda. Den retten virker som en form for forsikring for familien. Imidlertid kan lokale partipamper se seg tjent med å få dyrket mark omgjort til industriformål. I så fall må bøndene gi opp sin levevei. I og med at de ikke eier jorda, får de heller ikke mye i kompensasjon ved slike "re-zoning" land. For partipampen derimot, kan det å stille grunn til disposisjon for industri gi det beste utgangspunktet for å motta penger under bordet.

Denne form for korrupsjon er kanskje den mest alvorlige i dagens Kina. Grunnen er alle de opptøyer som følger i kjølvannet av urimelig konfiskering av fattige bønders jordlapper. Ettersom protester blir mer vanlig, er det mye som tyder på at politiet går hardere frem.

BOKS 4: URO PÅ LANDSBYGDGA

I Panlong, en liten landsby i Guangdong provinsen, midt i Kinas industriområde, følte bøndene seg lurte: De hadde skrevet på noen dokumenter som gjorde at de mistet retten til å dyrke jorden. Området ble lagt ut til industri. Og bøndene ble avspist med en årlig kompensasjon på 700 yuan (eller 630 norske kroner) pr. år. Mange mente at partipamper i Sanjiao, dvs. den byen som landsbyen Panlong administrativt hører inn under, hadde skodd seg godt på disse transaksjonene. Etter en tale av partisekretæren for Guangdong provinsen, der han lovet rettferdig behandling av bøndene når jord ble omdisponert, brøt uroen løs. Bøndene forlangte en ny vurdering av den kompensasjon de hadde fått. I de voldsomme opptøyene som fulgte, hevder lokalbefolkningen at to personer ble drept, hvorav den ene var en jente på bare 13 år.

Uroen i Panlong kom bare en måneds tid etter opptøyene i Dangzhou et par timers bilreise unna, der lokalbefolkningen mener at om lag 30 kinesere ble drept av paramilitære grupper som skjøt på demonstrantene. Etter denne triste begivenheten fant statsminister Wei Jiabao – i slutten av desember 2005 – det passende å gå hardt ut mot den praksis at bønder tvinges eller lures bort fra sitt land. "Our land issues must not make historic errors", sa han, i gammelpolitisk stil. Faren for at Partiet skal tape støtten hos den kinesiske bonden er ikke noe ledelsen tar lett på.

III

Daglig leser man om gruveulykker i Kina. Gjennom 2005 omkom om lag 6.000 kinesere i arbeidet med å fravriste Moder jord lagre av kull. Lokale myndigheter som har ansvar for at regler for sikkerhet følges, velger ofte å se bort. I det de ser bort, stikkes hånden frem, og eieren av graven lar den fylles med penger. Korrupsjon tar liv ved at kostnader ved sikkerhet spares.

Myndighetene blir kraftig kritisert for sin iver etter å gi lover om sikkerhet, og sin manglende evne til å følge opp de gode hensiktene. Eller som Liu Shinan – den dyktige journalisten jeg allerede tidligere har nevnt og hvis prosjekt er ”oppfostring av det kinesiske folket” – skriver: ”Everybody could see the irony in the contrast between the large number of safety laws and regulations and the large number of industrial accidents. The problem lies in the execution of the laws.”

Professor Wang minner om den miljøkatastrofen som nylig fant sted lenger nord i Kina. For ikke mange ukene siden ble elven som renner gjennom storbyen Harbin, kraftig forurenset. Folk måtte gå med sine bøtter til spesielle steder for å hente vann. Det som rant i elven, var direkte farlig. På denne tiden var Børge Brende, tidligere norsk miljøvernminister, i Kina for å gi råd om miljøpolitikk. Men noen kunnskap om den miljøtragedien som på denne tiden utspant seg nord for hovedstaden, kom ikke herr Brende for ørene. I stedet prøvde de lokale myndighetene å dekke over eller bagatellisere denne hendelsen. Med økt utbredelse av mobiltelefoner og internett var det imidlertid vanskelig å holde sannheten skjult. På sentralt hold, skal det legges til, utviser myndighetene mye større åpenhet rundt miljøproblemer, blant annet ved å tillate flere tusen NGO-er å engasjere seg i miljøspørsmål.

Raseriet til kineserne synes å være rettet mer mot konkrete hendelser som innebærer åpen og blodig urettferdighet, enn mot systemet som sådan. Noen konkret og velorganisert opposisjon med sikte på å fravriste Kommunistpartiet dets maktmonopol, er ikke lett å øyne.

Større gjennomsiktighet – eller Transparency – er viktig i kampen mot korrupsjon. Ved Fudan University, hvor jeg hadde to hele dagers undervisning, er man også opptatt av gjennomsiktighet. Om jeg kunne være så vennlig å ta med pass og flybillett? Fotokopi ble tatt av begge deler. Trolig for å kunne bevise at jeg hadde vært der, og at kurset som man skulle få refundert utleggene for, hadde funnet sted. Når folk vet at de kan bli kikket i kortene, reduseres faren for korrupsjon. Det blir mer risikofylt å være korrupt.

IV

I desember 2005 var det mye uro i Kina rundt den japanske statsministerens besøk ved et krigsminnesmerke. Kinesiske aviser fordømmer i skarpe ordelag statsminister Koizumis manglende vilje til å ta et endelig oppgjør med Japans blodige fortid. I Beijing og i andre kinesiske byer marsjerte folk i gatene. Med hissige plakater der ikke akkurat godordene haglet over øyriket lenger øst.

Opptøyer i Kina mot ting som skjer i Japan er en måte å få ut aggresjon på. Kanskje myndighetene i Kina er tjent med dette – innen rammer. Bedre, vil de vel mene, at massene raser mot de japanske lederne enn at de raser mot sine egne.

Professor Wang toner ned konflikten Kina har med Japan. Ingen av dem har noen interesse av en ytterligere forverring. Det hele har preg av ”model competiton”, hevder han. Jeg minnes en annen kinesisk professor som holdt foredrag i FAFO i Oslo i slutten av november 2005. ”The Japanese were only copying Western technology in the 1950s – doing nothing else”, uttalte han (dvs. tolken hans). Som om ikke det å kopiere teknologi i seg selv krever sin mann? Og siden – hva har vel Japan fått til? Sony, Toshiba og Toyota, for å nevne noe. Han var ikke helt på høyden, spør du meg. En kinesisk professor som må ha tolk, var greit nok for åtte-ti år siden. Men nå?

Selv om Kina har konflikter med Japan, både historisk og geografisk – i lang tid har man kranget om hvem som eier noen øyer i Stillehavet – er det ikke primært Japan man er redd for. USA derimot, er kineserne engstelige for. Selv om Kina vokser kraftig og hele verden skjelver litt i buksene i frykt for de konsekvenser Midtens Rikes inntreden på den globale arena betyr, er sannheten denne: Kina er – og vil i lang tid forbli – en sårbar kjempe. Når USA kritiserer Kina for manglende demokrati og fravær av religionsfrihet, er det både ubehagelig og farlig for ledelsen. Hvilken legitimitet har dagens kinesiske ledere? Hvorfor er det akkurat de som sitter på toppen?

Det kommunistiske prosjekt er over. Den ideologien som folkerepublikken er tuftet på, vet alle er død. Men likevel henger den i.⁸ Når avstanden mellom det formelle og det reelle stadig øker, kan noe til sist briste. Den kommunistiske overbygningen som preger det politiske bildet i dagens Kina – når ramler den ned? Og hva skjer da – hva kommer i stedet?

V

Professor Sheng, vi kaller ham det, ved Beijing Foreign Studies University er en vennlig, eldre mann, omtrent på min alder. Midt på 1980-tallet, som vel en av de første akademikere under det nye regimet, var professor Sheng et års tid ved et ledende amerikansk universitet.

Professor Sheng har et mer positivt syn på den politiske utviklingen i Kina enn hva professor Wang hadde. Politiske reformer er underveis, om enn i sakte tempo, mener han. Den vekten som nå legges på ansvarlighet og gjennomsiktighet, bryter kraftig med tidligere tradisjoner. Men om lederne på toppen skal kreve ansvarlighet i alle ledd nedover, må de selv være underlagt en tilsvarende ordning. Ellers vil kravet om ansvarlighet lyde hult, og legitimiteten til dagens monolittiske struktur vil fortsette å svekkes.

Lederne på toppen, mener professor Sheng, ønsker altså selv å bli omfattet av en slags ”accountability”. Men hvordan se til at han på toppen er ”accountable”? Til hvem? Og på hvilken måte? Innføringen av et demokrati er ikke mulig med dagens konstitusjon. Et grunnleggende element i den er Kommunistpartiets rett til monopol på makten.

I et mulig scenario bringer markedsøkonomien frem en selvbevisst middelklasse som forlanger medbestemmelse, og en form for demokrati – kanskje med kinesiske kjennetegn – tvinger seg frem. Ved demokratiske valg i dagens Kina, ville overbud skape inflaterte

⁸ I andre avsnitt i sentralbankens kvartalsrapport heter det: ”Under the guidance of the CPC Central Committee and the State Council, the People’s Bank of China (PBC) continued to pursue sound monetary policy....”. Kan du se for deg følgende innledning på Norges Bank inflasjonsrapport: ”Under veiledningen fra sentralkomiteen i Det norske arbeiderparti og Regjeringen har Norges Bank fortsatt å føre en sunn pengepolitikk.....”?

forventninger, som i neste omgang ville kunne slå tilbake på dem som vant. Når nyvalgte politikeres løfter ikke lar seg innfri, vil Midtens Rike lett kunne gå en ustabil utvikling i møte. Bedre da å leve med dagens regime en tid til, og å glede seg over et økonomisk sett raskt voksende Kina.

Et annet scenario er at de på toppen av Parti og Regjering i større grad blir gjort ansvarlige overfor National People's Congress (NPC) som velges for fem år, som består av 3.000 delegater, og som samles et par uker i året. I så fall måtte NPC ha hyppigere sammenkomster. Imidlertid vil en slik konstruksjon lett kunne komme i konflikt med det i Konstitusjonen nedfelte prinsipp om at Partiet skal spille den ledende rollen i Kina.

En ting tror jeg imidlertid er klart: Dagens ledere i Kina er pinlig klar over at om en ettpartistat vipper over til et "one man show", slik det gjorde gjennom dyrkelsen av Mao, vil det lett bære galt av sted. Ingen ønsker at noe slikt skal gjenta seg. At partiets monopolmakt således i beskjeden grad blir utfordret av NPC, er trolig både akseptabelt og ønskelig.

Innen Partiet er det trolig mer åpne drøftelser enn tidligere. Dagens toppmann, Hu Jintao, var tidligere rektor ved Central Party School, et universitet for fremtidige toppledere. En tankesmie med langt friere diskusjoner og med langt flere opsjoner lagt på bordet, enn hva folk i gatene utenfor aner.

Professor Sheng hadde en artig observasjon: Mao var den perfekte mann for å vinne kriger. Men når kriger først er vunnet, fortsatte Mao med det han kunne. Revolusjon og klassekamp – lenge etter at ytre fiender var jaget bort. Det store spranget fremover og Kulturrevolusjonen taler sitt tydelige språk om dette.

Jeg må tenke på England etter Den andre verdenskrig. Churchill hadde vunnet krigen. Og Tyskland hadde kapitulert betingelsesløst. Kan man tenke seg noe bedre utgangspunkt for å bli gjenvalgt? Men britene ville det annerledes. Ved valget 5. juli 1945 vant Clement Attlee, visestatsminister under Churchill og leder for Labour, en knusende seier. Britene mente – trolig med rette – at han var bedre skodd enn Churchill til å lede oppbyggingen av samfunnet, nå som krigen var vunnet.

VI

Ikke uten en viss stolthet har myndighetene i Beijing bestemt at bønder skal fritas for skatt. Hensikten er å skape incentiver til økt jordbruksproduksjon slik Kina i større grad kan bli selvforsynt med mat. Til dette sier professor Sheng, noe lakonisk, at de lokale skatteinnskriverne nok vil finne andre unnskyldninger for å få tak på pengene. "Fjellet er høyt og keiseren er langt borte", heter et gammelt kinesisk ord. Det er fremdeles en realitet for skattemyndighetene. Sentralmyndighetene i Beijing har nemlig ikke kontroll på innkrevningen av skatt på landsbynivå. Her er det nærmest et forhandlingsystem i sving, mellom de lokale skatteinnskriverne og de sentrale myndighetene. At de lokale myndighetene vil godta bortfall av skatt på bønder, uten at noe settes i stedet, er mer enn tvilsomt. Nye lokale avgifter av ymse slag vil nok møte mang en bonde i Kina i tiden fremover.

Vi kommer også inn på penge- og valutapolitiske temaer. Her oppdager jeg solide hull i professor Shengs kunnskaper. Det er imidlertid ikke til hinder for at han gir klare svar på

konkrete spørsmål. Er det slik at professorer generelt, og kinesiske spesielt, ikke alltid evner å si at de ikke vet?

VII

Professor Sheng er på sitt beste i gjennomgangen av nyere kinesisk historie. I 1978 vant Deng frem med sitt fokus på økonomi snarere enn klassekamp. Men opprøret på Den himmelske freds plass i juni 1989, gav de gamle traverne i Partiet ny ammunisjon. Man hadde gått for langt med privatisering og reform. Klokken måtte stilles tilbake. Deng og hans folk holdt på sitt. Mer av det samme. "Reform and open up to the outside world". I et par år bølget striden frem og tilbake i Partiet. Og den økonomiske veksten bremses kraftig opp. Da tok Deng sin sak til folket. Han la ut på en reise til kysten av det sørlige Kina, til de regionene som allerede hadde høstet gode frukter av Kinas åpning mot verden. Her ble Deng møtt av store folkemasser som hyllet ham og det han hadde fått til. Tilbake i Beijing kunne Deng konstatere at hans linje hadde seiret.

I 1997 dør Deng Xiaoping. På den 15. partikongressen fremstår Jiang Zemin som Kinas sterke mann. Ikke uten sverdslag lykkes det ham å fortsette Dengs linje, der økonomi har forrang fremfor politikk.

Nå, med Hu Jintao i førersetet etter Jiang, er det lite trolig at gammelkommunistene skal kunne komme tilbake. Men helt umulig er det ikke. Professor Sheng minner om at da Deng døde, gråt noen – de i sør langs kysten og litt inn i landet. Mens andre jublet – de i nord-øst – som hadde sett sin tungindustri delvis lagt ned, og sin status synke.

Når vi er inne på historie, trekker også professor Sheng frem poenget om at Kina aldri har hatt noe ønske om å okkupere andre land. Midtens Rike er stort nok i seg selv. Faktisk murte Kina seg selv inn i 1423 ved å brenne sin havgående flåte som kanskje allerede hadde oppdaget Amerika mer enn 70 år før Columbus (men etter Leiv Eriksson vil vi nordmenn gjerne minne om), og som hadde skip og kanoner som Lord Nelson mer enn 375 år senere kunne hatt meget god nytte av ved slaget ved Trafalgar. Alt samkvem med utlandet ble kraftig redusert. Havner ble stengt, folk ble tvangsflyttet inn i landet og handel med andre land forbudt.

Men, tenker jeg, at Kina ikke tidligere i sin historie har hatt territoriale krav og ekspandert sitt geografiske herredømme, er det noen garanti for at Kina vil avstå fra å ønske om å gjøre det i en fremtid der landet opplever seg sterk nok til å få noe slikt til?

Canada Goose

Et besøk i Den forbudte by hører med om man er i Beijing for første gang. Mitt reisefølge er det. I bitende kulde og sno begir vi oss til Den himmelske freds plass – til inngangen til byen som i sin tid var forbudt for andre enn de spesielt utvalgte. Et svært område, med flotte hus, store templer og åpne plasser. Foran mange av bygningene er det satt opp to tavler der det i korte trekk redegjøres for severdigheten som ligger rett bak. En tavle på kinesisk og en på engelsk. Nederst i høyre hjørnet på hver tavle står det med liten skrift: ”Made Possible by the American Express Company”. Er det til å tro? Kapitalismens frontsoldater – et aggressivt finanshus fra Amerika – ser vi fotspor av over alt inne i Den forbudte by. Det store Mao-portrettet som man må gå under for å komme inn på området, kan lite gjøre.

At det er isende kaldt denne klare vinterdagen i Beijing gjør ikke oss noe. Alle tre er vi pakket inn i hver vår nyervervede Canada Goose jakke. Så godt som alle nordmenn i Beijing har en slik en. Fleece i lommene så det er lett å holde seg varm på hendene. Hette med ulveskinnskant så man ikke trenger fryse på hodet. Glidelås og borrelås til langt over haken som gjør skjerf overflødig. Form for magebelte som gjør at jakken holdes passe stramt rundt kroppen selv om glidelåsen er åpen. Med flere lag stoff av ulik kvalitet, det mykeste innerst og det vindtette ytterst, blir det mange luftlag som isolerer godt.

”Gåsen” er tre kvart lang og av ypperste kvalitet. Som å gå med en radiator rundt seg.

Vi handlet våre jakker på et innendørs marked dagen i forveien. I en ikke altfor stor bygning på tre etasjer vandret vi rundt mellom et utall av tilbydere av et utall av varer. For det meste klær. Åpningsprisen på Canada Goose var 860 yuan. Prisen som vi endte opp med – 300 yuan pr. jakke –, var selgeren sikkert godt fornøyd med. De mer proffe presser prisen ned til 200 yuan. I troen på at kineseren vi handlet med har mer nytte av de siste hundre yuan enn hva vi ville hatt av å få prisen ytterligere ned, synes jeg at 300 yuan var en riktigere pris.

Canada Goose jakken, har jeg latt meg fortelle, ble utviklet i en liten familiebedrift i Canada for over 45 år siden. Laget i små serier for folk som må arbeide ute, også på ekstremt kalde vinterdager. Etter hvert som dette fortreffelige plagget ble bedre kjent, økte etterspørselen, og produksjonen ble mer strømlinjet. Senere tilsa konkurransesituasjonen at man måtte flyttet tilvirkningen til Kina. Nå går symaskinene her for fullt hele dagen, for produksjon av Canada Goose for eksport. Og, ble det hevdet, når dagens økt er over, går nattskiftet på. Fra flittige hender strømmer enda flere – og prikk makne – Canada Goose jakker. I beige, rødt, sort og brunt. Eneste forskjellene er at nattproduksjonen er ulovlig i betydningen av at man kopierer originalen uten å betale rettighetshaver for det. Resultatet er at turister som oss kommer unna med mindre enn 300 kroner for å slippe å fryse på råkalde vinterdager, i stedet for over 3.000 kroner som prisen fort vekk er, om du kjøper dette fantastiske plagget i vår del av verden.

Hvor mange år tar det før levestandard og lønninger i Kina er blitt så høye at Canada Goose, for vestlig besøkende, ikke lenger er noe røverkjøp? Mange, tror jeg.